

4.11.4 Forskrift om billighetserstatning i Forsvaret

Forskrift om billighetserstatning i forsvaret av 20. august 1993 nr. 814 omfatter personell som tjenestegjør i forsvaret som befal, vervede, sivilt ansatte midlertidig ansatte, vernepliktige samt FN-personell. Etter denne forskriften kan ovennevnte personell søke om billighetserstatning fra Forsvaret for skadede/tapte private effekter dersom Forsvaret ikke er ansvarlig på annet grunnlag. Søknad om billighetserstatning for private eiendeler, unntatt briller, avgjøres ved lokal avdeling eller den som det delegeres myndighet til. Erstatning kan gis ved skade på/tap av private eiendeler når skaden/tapet er skjedd i tilknytning til tjenesten ved tyveri, innbrudd, naturskade, brann og lignende. For militært personell (unntatt vernepliktige) kan det i helt spesielle tilfeller tilstås erstatning der skaden/tapet er skjedd under utførelse av tjenesteoppdrag som medfører en særlig risiko for at skader på/tap av personlige effekter inntreffer, uten at det på en påregnelig måte har vært mulig å ta forholdsregler for å avverge skaden/tapet. Det høyeste beløp som kan tildeles er kr 20 000,-. For alt personell, med unntak av de vernepliktige, kan det unntaksvis tilstås et høyere beløp etter samtykke fra FAD.

4.12 Sammenlignende lands ordninger

Det er gjennomført en undersøkelse for å kartlegge andre lands ordninger. Arbeidet er koordinert med den eksterne arbeidsgruppen. Spørreskjemaet som nasjonene ble bedt om å besvare følger vedlagt. Se vedlegg 1.

Situasjonen i Danmark og Sverige kan på generell basis sies å være svært lik situasjonen i Norge. Dette gjelder både lovgivning, regler og bestemmelser internt i Forsvaret, behandling i sivil helsevesen, oppfølging av skader, rekreasjon og bruk av frivillige støtteorganisasjoner. De forhold som er forskjellig fra Norge er omtalt nedenfor.

Danmark

Danmark har ikke et offisielt definert veteranbegrep. De har ikke etablert en formell organisasjon som ivaretar veteraner. All oppfølging skjer derfor i linjen/basisorganisasjonen.

På lik linje med Norge blir det gjennomført en debrief ved re-deployering. I tillegg arrangeres det et gjensynstreff etter tre måneder og alt personell får tilsendt spørreskjema seks måneder etter hjemkomst. Tilbakemeldinger fra spørreskjema blir blant annet brukt av Institutt for Militærpsykologi, i forhold til vurdering av behov for videre oppfølging.

Sverige

Sverige har heller ikke noe offisielt definert veteranbegrep.

Svenske myndigheter har etablert en forsikringsordning, hvor de garanterer for dekning i henhold til private forsikringspoliser dersom denne bortfaller som følge av deltakelse i internasjonale operasjoner. I tillegg er det etablert en engangserstatningsordning ved død eller invaliditet, begrenset oppad til ca SEK 800 000,-.

Når det gjelder oppfølging i etterkant av internasjonal tjeneste er det lovbestemt et rehabiliteringsansvar i tre år, og et oppfølgingsansvar i fem år etter hjemkomst. Alt personell får tilsendt flere spørreskjemaer i denne perioden, hvorav det siste spørreskjema sendes fem år etter hjemkomst. Det arrangeres også gjensynstreff fra tre til seks måneder etter hjemkomst.

Sverige benytter også friville organisasjoner som en del av oppfølgingen av personellet. For å sikre at personellet i "Kameratstøtten" har nødvendige kvalifikasjoner gis det tilbud om kurs og opplæring i regi av det svenske forsvaret.

Andre land som det er naturlig å sammenligne seg med

Det er også innhentet opplysninger fra Nederland. Tilbakemeldingen fra Nederland er ikke veldig utdypende, og kort oppsummert kan det fremstilles som følger;

- de har ingen lovgivning på området,
- det er ikke etablert spesielle forsikringsordninger,
- det er etablert et institutt "The Nederlanse Veteranen Instituut" som behandler yrkesskader,
- psykiske skader blir behandlet av "Psychiatrische Afdeling of the central Military Hospital" i Utrecht,
- nestkommanderende i det nederlandske forsvaret er "Veteraninspektøren". Oppfølging av veteraner for øvrig skjer på lokal basis, via "bonden" (regimenter), og
- det er et to til tre års oppfølgingsansvar etter redeployering.

4.13 Oppsummering

En svært lav andel av personellet har de siste årene blitt repatriert fra internasjonal tjeneste grunnet manglende skikkethet. Denne erfaringen viser at seleksjonen til internasjonal tjeneste, forberedelsene forut for tjenesten og oppfølgingen av personellet under og etter tjenesten i det store har vært god.

Utvidelse av forsikringsordningene og forskrift om erstatning for psykiske belastningsskader gir veteraner særlige rettigheter som det ikke finnes parallell til for andre arbeidstakere i staten.

Etter endt tjeneste er FNVLFs kameratstøttearbeid og arrangementer for veteraner et viktig supplement i å ta vare på veteranene.

Det sivile helsevesenet har lovpålagt ansvar for å yte helsetjeneste til tidligere forsvarspersonell i likhet med det de har overfor alle andre innbyggere i Norge. Forsvaret har imidlertid, som gjennomgått ovenfor etablerte ordninger for å følge opp personell ut over dette.

5. Vurdering

5.1 Innledning

Det er viktig å ta vare på personell som har deltatt i internasjonale operasjoner, eller som har hatt andre militære engasjement utenlands. Slikt personell arbeider ofte under krevende forhold, og det er derfor viktig at de får den nødvendige oppfølging både før og under tjenestegjøring utenlands, og etter hjemkomst. Som gjennomgått under punkt 2 og punkt 4 har Forsvaret med bakgrunn i blant annet dette iverksatt en rekke tiltak for å ivareta de som har deltatt i slik tjeneste. Helt sentralt i dette arbeidet er også Forsvarets sanitet og Forsvarets kontor for psykiatri og stressmestring, som et høyspesialisert supplement til det offentlige helsevesen.

Erfaring viser at de aller fleste av de som tjenestegjør utenlands kommer hjem med positive erfaringer. Et fåtall har imidlertid behov for ulike former for oppfølging. Som redegjort i punkt 4, har Forsvaret fokus på å følge opp de som trenger nærmere bistand og oppfølging i etterkant av tjenestegjøring utenlands.

Til tross for at det er iverksatt en rekke tiltak for å styrke oppfølgingen er det ønskelig å styrke gruppens rettigheter ytterligere. Ikke bare sett ut fra hensynet til den enkelte, men også fordi samfunnet må erkjenne at skader, herunder psykiske skader, kan inntre så lenge det er personell ute i internasjonale operasjoner. Selv om antall skadde i dag er lavt sammenlignet med antall soldater som tjenestegjør ute, kan situasjonen endre seg i takt med operasjoners intensitet. Dette har vært bakgrunnen for mandatet og dermed også førende for det arbeidet som arbeidsgruppen har utført. De foreslåtte tiltak vil etter gruppens syn være med å bidra til å styrke ivaretagelsen av personellgruppen ytterligere.

5.2 Overordnede hensyn

Arbeidsgruppen har diskutert mulige nye tiltak ut fra følgende hovedhensyn og forutsetninger:

- den som har særlig behov som følge av skade skal få nødvendig oppfølging etter endt tjeneste,
- Forsvaret innehar et profesjonelt støtteapparat som kan ivareta veteranene inntil det sivile helsevesen overtar,

- veteranene gis anerkjennelse overfor den innsats de har gjort,
- tiltak har forebyggende og støttende effekt, og
- det er viktig at Forsvaret støtter de frivillige organisasjoners målrettede arbeid for anerkjennende, forebyggende, og støttende veteranarbeid.

5.3 Foreslåtte tiltak

Arbeidsgruppen har diskutert ulike problemstillinger og skissert forskjellige løsninger. I tillegg til de hovedhensyn skissert i punkt 5.2, har arbeidsgruppen diskutert og utformet de nedenstående tiltak på bakgrunn av følgende tilleggshensyn:

- tiltak bør sikre forsvarlig oppfølging på rett sted og til rett tid,
- tiltak bør oppleves som rettferdige blant personellet, og
- Forsvaret forutsettes å ha åpenhet rundt skader som følge av internasjonal tjeneste, sin rolle og sitt ansvar for oppfølging av slike skader.

5.3.1 Vurdere gjennomgang av etablerte ordninger for oppfølging av personell

Dagens ordninger synes å gi et godt tilbud til personellet, men arbeidsgruppen har diskutert om man bør vurdere en gjennomgang av ordningene for å avdekke mulige svakheter som kan være gjenstand for forbedringer. Dette gjelder både i forhold til preventive tiltak med sikte på å sikre en god tilpasning til det sivile samfunn etter hjemkomst, samt til rent behandlende tiltak i regi av Forsvarets spesialisthelsetjeneste dersom dette viser seg nødvendig.

Oppfølging etter hjemkomst bør ses i forhold til om personell har tjenestegjort utenlands sammen med egen avdeling, eller som en del av en internasjonal stab eller avdeling. Ved en slik vurdering er det naturlig å trekke inn Sosial- og helsedirektoratets rapport av 29. august 2006 "Helsetjenester til FN/NATO-veteraner – utredning".

Arbeidsgruppen er enig i at det er viktig å ha jevnlig evalueringer av etablerte ordninger, for å sikre at personellet er best mulig rustet til å møte de oppgaver og inntrykk de får gjennom sin tjeneste for Forsvaret.

Arbeidsgruppen er videre enig i at det er viktig med et sterkt fokus på debrifing og oppfølging av personellet etter hjemkomst, slik at disse mestrer tilbakekomsten til Norge på en god måte.

Arbeidsgruppen har diskutert innspillene fra de nordiske land, og spesielt den svenske modellen hvor debrifing skjer i misjonsområdet i løpet av de siste 14 dager før hjemreise. I dag debrifes norsk personell etter hjemkomst til Norge, og erfaringer fra denne ordningen viser at personellet ofte er innstilt på å reise direkte hjem i stedet for å

tilbringe tid sammen med avdeling hjemme. En debriefing utenlands vil kunne bidra til at personellet får en større ro i nedkjølingsperioden. Dette mener arbeidsgruppen vil være en viktig faktor for en bedre oppfølging. Den svenske modellen synes å dekke opp de svakheter vi i dag erfarer med egen ordning. Arbeidsgruppen er av den oppfatning at man bør se nærmere på mulighetene for å justere dagens ordning, med sikte på en tilnærming til den svenske modellen med debriefing utenlands. Det vil i et slikt arbeid være naturlig se nærmere på den svenske modellen og de erfaringer de har gjort.

Anerkjennende og forebyggende tiltak, samt oppfølging må etter arbeidsgruppens oppfatning skje på en slik måte at man ivaretar alle personer som har deltatt i utenlandstjeneste initiert av Forsvaret og uavhengig av type operasjon. Arbeidsgruppen antar at Forsvarets oppfølging kan variere avhengig av hvilken type oppdrag de enkelte har tjenestegjort i.

Arbeidsgruppen støtter det pågående prøveprosjektet for psykiatrisk og psykosomatisk oppfølging av veteraner, som ledes av Forsvarets Sanitet. Prosjektet har til formål å dokumentere behovet for helsetjenester blant Forsvarets soldater og veteraner. I tillegg til dette skal effekten av behandlingen som gis evalueres. Prosjektet skal ende opp med en plan for helsemessig og psykososial oppfølging av de norske styrkene på tjenestestedet i utlandet og etter hjemkomst. Prosjektet er opplyst videreført i 2007. Basert på den kunnskap arbeidsgruppen har, kan aktuelle tiltak for styrket oppfølging være:

- en tilpasset oppfølging av enkeltpersoner eller små grupper arbeidstakere i regi av Forsvaret ved FSAN. Dette kan typisk gjelde arbeidstakere som har tjenestegjort utenlands uten å være en del av en avdeling, slik som for eksempel observatører. Alternativt kan det også gjelde personer som har tjenestegjort som en del av en større misjon, men som etter hjemkomst har gått ut av Forsvarets system og som ikke lenger er en del av et militært miljø, og
- å gi føringer om et økt fokus på koordinering og tilrettelegging av veterantiltak i regi av FVA, eller som involverer FVA. En slikt tiltak kan for eksempel bygge på at FVA i større utstrekning enn i dag er ansvarlig for forebyggende tiltak, slik som rådgivning knyttet til hverdagsmestring, og sosiale tiltak, slik som gjensynstreff i regi av FVA og/eller gjennom interesseorganisasjoner.

Arbeidsgruppen anbefaler oppsummeringsvis at FD vurderer en gjennomgang av ordningen med oppfølging av personell etter hjemkomst fra internasjonal tjeneste. Det anbefales videre at man ser nærmere på en tilnærming til den svenske modellen med debriefing i misjonsområdet før hjemreise.

5.3.2 Oppfølging av Sosial- og helsedirektoratets rapport

Arbeidsgruppen har diskutert Sosial- og helsedirektoratets rapport av 29. august 2006 "Helsetjenester til FN/NATO-veteraner – utredning". Rapporten er en del av et større

prosjekt som omhandler organisering av kompetanse og helsetjenester til psykisk traumatiserte. Arbeidet er utført etter oppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet.

Rapporten beskriver dagens situasjon og hvilke helsetjenester som tilbys personell som har deltatt i internasjonale operasjoner. Rapporten gir så forslag til:

- fremtidig innhold i helsetjenesten til de aktuelle gruppene,
- oppgave- og ansvarsfordeling mellom Forsvaret og den sivile helsetjeneste,
- samarbeidsrutiner for å sikre den enkelte pasient adekvate helsetjenester, og
- systemer for kompetanseoverføring/oppbygging i det sivile helsetjeneste.

Arbeidsgruppen ser positivt på det arbeid og de anbefalinger som Sosial- og helsedirektoratet foreslår i rapporten. Rapporten skisserer to modeller for henholdsvis oppfølging av fremtidige kontingenter og for oppfølging av veteraner som tidligere har tjenestegjort utenlands. Kopi av rapportens to modeller følger vedlagt, se vedlegg 2 og vedlegg 3.

Modellene bygger blant annet på at Forsvaret skal ha et helsemessig oppfølgingsansvar når det gjelder psykisk helse i ett år etter dimisjon. Etter denne perioden overføres ansvaret til det sivile helsevesen.

Arbeidsgruppen er enig med Sosial- og helsedirektoratet at oppfølging og behandling i Forsvaret i tilfelle må være av begrenset omfang, enten begrenset i varighet eller begrenset i antall konsultasjoner. Omfanget av oppfølging og behandling i Forsvaret må gjennomføres i nær sammenheng med det sivile helsevesen, som skal gi det primære helsetilbud og oppfølging for personer i Norge.

Enkelte medlemmer i arbeidsgruppen er av den oppfatning at Forsvaret må ta ansvaret for personellet i en lengre periode enn ett år. Arbeidsgruppen har i lys av dette diskutert ulike aspekter ved et oppfølgingsansvar fra Forsvarets side.

I tillegg til den rent medisinske oppfølging er det, etter arbeidsgruppens syn også viktig å se dette i sammenheng med andre aktuelle tiltak og forutsetninger som;

- kontakt med kamerater fra utenlandsoppholdet synes å være en viktig faktor for å forebygge psykiske belastninger,
- det er lettere å erkjenne behov for hjelp, og be om hjelp når man er i trygge omgivelser med kamerater fra utenlandsoppholdet,
- en ordning med jevnlig gjensynstreff for alle som Forsvaret sender ut, kan bidra til å lette overgangen til hverdagen i Norge, og opprettholde et kontaktnett. Svenske myndigheter har innført en slik ordning, hvor det innkalles til gjensynstreff tre til seks måneder etter hjemkomst,

- en fast ordning med helseundersøkelser etter hjemkomst kan i tillegg til å fange opp personell som har blitt syke, bidra til å øke omfanget av grunndata for videre forskning. Eventuelle gjensynstreff kan også være en nyttig arena for kartlegging av erfaringer mv. (Se for øvrig punkt 5.3.5 og 5.3.15), og
- rekreasjonsmuligheter kan være et viktig bidrag til å forebygge psykiske belastningsskader.

Arbeidsgruppen støtter oppsummeringsvis de to foreslåtte modeller. Det bør i den forbindelse også vurderes om en slik ettårig rett til oppfølging og behandling bør lovfestes. For å understreke viktigheten av dette anbefaler arbeidsgruppen at FD, som fagansvarlig for forsvarspersonelloven igangsetter et arbeid for å gjøre en slik endring i loven. Alternativt kan forskrift om internasjonale operasjoner § 31 kan være et naturlig sted å forankre en slik rettighet. Vi vil samtidig understreke viktigheten av at det parallelt med en implementering av de to modeller gis fokus også på andre tiltak, slik som bruk av gjensynstreff etc.

5.3.3 Etablering av sentral arbeidsgruppe

Arbeidsgruppen har diskutert at det kan være hensiktsmessig å utrede også andre spesielle arbeidstakergrupper i staten. Dette kan skje gjennom en sentral arbeidsgruppe som ser på arbeidstakers rettigheter etter at tilsettingsforholdet er opphørt. Målet bør også her være å sikre regler som ivaretar arbeidstakernes særlige behov på en forsvarlig måte både under og etter endt arbeidsforhold. En slik arbeidsgruppe bør bestå av representanter fra ulike departementsområder herunder deltakere fra FAD som overordnet arbeidsgiver i staten. Et sentralt tema for arbeidsgruppens mandat bør være om enkelte grupper bør omfattes av statlige ordninger også etter endt tjenestegjøring. Slike ordninger kan være rett til rekreasjons- og/eller rehabiliteringsopphold, pensjon, fortrinnsrett i staten, etterlønn eller lignende. Dette har både en side til bevisstgjøring på sentralt statlig nivå, og til en likebehandling av særlige grupper som har utført spesielle oppgaver på vegne av staten.

Arbeidsgruppen anbefaler at FD tar initiativ til etableringen av en slik arbeidsgruppe.

5.3.4 Vurdere justering av formålsbestemmelsen i forsvarspersonelloven

Arbeidsgruppen har diskutert hvorvidt man skal innarbeide et eget avsnitt i forsvarspersonelloven, som berører arbeidstakerens rett til oppfølging etter endt tjeneste. Dette kan både virke anerkjennende for personellet, og samtidig bevisstgjøre Forsvarets ansvar overfor dette personellet.

Forsvarspersonelloven har i § 1 angitt at formålet med loven er å *legge til rette for en hensiktsmessig anvendelse av Forsvarets personellressurser for å sikre gjennomføringen av Forsvarets oppgaver nasjonalt og internasjonalt*. Medlemmer av arbeidsgruppen mener at hensynet til den enkelte godt også kunne vært tydeligere angitt i lovens formålsangivelse. I forskrift til lov om tjenestegjøring i internasjonale operasjoner, er

det imidlertid nedfelt flere bestemmelser som angår det ansvar Forsvaret har for å gi god oppfølging til personell, familie og berørte. Det vises i den forbindelse til kapittel syv, som angir nærmere regler om arbeidsmiljø (§ 32), medisinsk oppfølging (§ 31), kontaktpunkt og oppfølging for familie og pårørende (§ 30) og forsikringsordninger (§28).

Arbeidsgruppen er av den oppfatning at det kan være hensiktsmessig å justere formålsangivelsen i forsvarspersonelloven, for å synliggjøre at Forsvaret har et bevisst forhold til oppfølging av personell, og at Forsvaret anser dette som svært viktig. Dette kan gjennomføres på ulike måter og med ulik grad av rettsliggjøring, men arbeidsgruppen er først og fremst opptatt av at loven signaliserer at hensynet også til personellet er et viktig aspekt i Forsvarets anvendelse av personellressursene.

Arbeidsgruppen foreslår at FD justerer personellovens formålsbestemmelse slik at den også synliggjør hensynet til veteraner, og viktigheten av riktig oppfølging.

5.3.5 Økt forskning

FD har i budsjettproposisjonen for 2006-2007 foreslått at det bevilges midler for å gjennomføre en evaluering av de ulike aktiviteter som er gjennomført opp mot veteraner. Formålet er å legge grunnlaget for fremtidig prioritering av aktiviteter relatert til veteraner. Evalueringen forutsettes gjennomføres av FVA i samarbeid med FNVLF, og skal spesielt rettes mot effekten av kameratstøttarbeidet for å hindre psykiske senskader.

Arbeidsgruppen mener det er viktig å satse på en økt forskning på et bredere grunnlag, knyttet til Forsvarets deltakelse i internasjonale operasjoner. Dette kan blant annet bidra til å sikre grunnlaget for gode analyser og derved også nødvendig kunnskap for å bedre ivaretagelsen av personell som tjenestegjør utenlands.

Arbeidsgruppen er av den oppfatning at dagens datagrunnlag for analyse og forskning på planlegging og gjennomføring av utenlandsmisjoner er begrenset. Økt forskning, for eksempel knyttet til avdelingers sammensetning, kjønnsfordeling, treningsmønster, personellens alder eller effekten av forebyggende tiltak for oppfølging av personell, kan bidra til at dagens systemer ved internasjonal tjeneste forbedres ytterligere.

Arbeidsgruppen har diskutert at det bør gjennomføres årlige helseundersøkelser i et viss periode etter endt tjenestegjøring utenlands. Dette er ikke bare viktig for å få et tilstrekkelig datagrunnlag, men også av betydning for å fange opp personell som ikke på et tidligere tidspunkt har henvendt seg til Forsvaret med helseplager relatert til tjenesten.

Videre kan man vurdere opprettelse av konkrete prosjekter og/eller etablering av stipendiatstillinger i dette arbeidet. Uavhengig av hvilken tilnærming Forsvaret velger, vil Forsvarets helseregister ha en sentral rolle. Dette forutsetter at Forsvarets helseregister har tilstrekkelige ressurser til å gjennomføre slike aktiviteter.

Arbeidsgruppen er videre av den oppfatning at Forsvaret allerede har gode fagressurser tilgjengelig, og at disse bør benyttes i et slikt arbeid. Dette gjelder i tillegg til Forsvarets helseregister, all medisinsk fagkompetanse knyttet til Forsvaret, inklusiv Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumer.

Slike undersøkelser bør ses i sammenheng med, og som et bidrag til annen oppfølging som Forsvaret påtar seg.

Arbeidsgruppen anbefaler en økt satsning på forskning innen Forsvarets engasjement utenlands.

5.3.6 Vurdere regelverkssamling for veteranerbestemmelser

Dagens regelverk som gjelder veteraner har blitt kritisert fra flere hold som fragmentarisk og vanskelig tilgjengelig. Arbeidsgruppen erkjenner at dagens regelverk er fragmentarisk, og har diskutert behovet for å samle informasjon om de til enhver tid gjeldende regler som gjelder veteraner. Dersom regler og bestemmelser knyttet til veteraners rettigheter samles på ett sted, vil dette bidra til å lette tilgjengeligheten av regler slik at veteraner lettere kan ivareta sine interesser.

Arbeidsgruppen er kjent med at det pågår et arbeid i FD med å utarbeide en brosjyre som skal gi oversikt over hvilke økonomiske rettigheter som tjenestegjørende personell har krav på dersom skade inntreffer. Brosjyren utarbeides i samarbeid med tjenestemannsorganisasjonen og den er tenkt utdelt i forbindelse med informasjon av personell som skal ut på internasjonale oppdrag. Arbeidsgruppen foreslår at tilgjengeligheten utvides ytterligere. Dette kan gjøres ved at brosjyren gjøres tilgjengelig på hjemmesidene til for eksempel Forsvaret, herunder FVAs hjemmesider og på hjemmesiden til veteranenes interesseorganisasjoner. Hjemmesiden til Statens Pensjonskasse, som forvalter ulike erstatningsordninger for Forsvaret, bør også ha en henvisning til denne regelverkssamlingen.

Det foreslås videre at FVA bør gis i oppdrag å utarbeide relevant informasjon knyttet til det å være veteran på et bredere grunnlag enn det rent økonomiske, herunder tips og råd for ivaretagelse av egne rettigheter. Slik informasjon bør gjøres tilgjengelig gjennom de samme kanaler som ovennevnte brosjyre.

Arbeidsgruppen anbefaler at det tas initiativ til å bedre tilgjengeligheten av informasjon og bestemmelser som gjelder veteraner.

5.3.7 Vurdere styrking av FVAs fagkompetanse

Arbeidsgruppen har vurdert FVA rolle, og vil understreke viktigheten av FVA som kontaktpunkt for veteraner og pårørende. Etableringen av FVA har bidratt til å gjøre det enklere for veteraner og pårørende å forholde seg til Forsvaret, og bidrar til en bedre ivaretagelse av denne gruppen.

Det har i diskusjonene i arbeidsgruppen blitt signalisert at flere veteraner har gitt uttrykk for at pensjonsytelsene de mottar som svært lave sammenlignet med andre. Arbeidsgruppen er usikker på årsakene til dette, og erkjenner at vi ikke har tilstrekkelig kunnskap hva gjelder fastsettelse av trygdeytelser.

Arbeidsgruppen mener derfor at det kan være hensiktsmessig at FVA selv tilegner seg slik kunnskap, eller ved at FVA etablerer kontakter med etater eller personer med slik kompetanse, slik at de kan bidra til at veteraner kan ivaretas på en bedre måte i fremtiden. Eksempelvis kan økt kompetanse innen folketrygd- og pensjonsrettigheter, bidra til at FVA kan bistå med rådgivning og kvalitetssikring knyttet til de ytelsene veteraner faktisk har krav på.

5.3.8 Kompetanseheving sivilt helsevesen

Arbeidsgruppen har diskutert den omstendighet at mange veteraner føler at de i sin kontakt med det sivile helsevesen ikke får den nødvendige forståelse for hva de har vært gjennom. Sivilt helsepersonell synes ofte ikke å ha kjennskap til Forsvaret og de aktiviteter og begrep som brukes der. Det er derfor diskutert som et tiltak å tilrettelegge og forbedre utdannings- og kompetansehevende tiltak rettet mot sivilt helsepersonell. For å sikre et minimum av kompetanse til Forsvarets virksomhet rundt om i Norge, bør det for eksempel vurderes kompetanseheving ved hvert distriktpspsykiatrisk senter i Norge. Aktuelle aktører i en slik kompetanseheving innenfor forsvarsrelaterte tema vil være Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumer og Nasjonal militærmedisinsk poliklinikk.

Det anbefales at det vurderes kompetanseheving om Forsvarsrelaterte tema innenfor sivil helsesektor.

5.3.9 Vurdere gjeldende støtteordninger

Arbeidsgruppen har diskutert de økonomiske støtteordninger som veteraner kan søke midler fra. Ordningene dette gjelder er Krigshospitalkassen og Sjøkvesthuskassen, som gjelder henholdsvis for personell med tilhørighet til hæren og sjøforsvaret. Fordi ordningene stammer fra tiden før luftforsvaret ble etablert, gjelder det ikke en tilsvarende ordning for personell med tilhørighet til luftforsvaret.

Det har fra enkelte av arbeidsgruppens medlemmer blitt understreket hvor betydningsfullt enkle økonomiske virkemidler har å si for de enkeltes mulighet til å mestre hverdagen, blant annet gjennom støtte til å dekke krav fra kreditorer eller utgifter til alminnelige sosiale aktiviteter.

I dag fungerer både FNVLV og FVA som et sekretariat som tar imot søknader, forbereder disse og gir en anbefaling om støtte bør gis eller ikke til ordningenes beslutningsorganer.

Arbeidsgruppen har diskutert mulighetene for å vurdere ordningene med sikte på å etablere én støtteordning og samtidig også inkludere arbeidstakere fra luftforsvaret i en slik ordning. I dette arbeidet vil det være naturlig å vurdere ordningens finansiering, saksbehandling og arbeidsfordeling. Et slikt initiativ bør involvere representanter fra eksisterende støtteordningene i arbeidet.

Arbeidsgruppen anbefaler at involverte aktører vurderer en gjennomgang av etablerte støtteordninger som gjelder i dag.

5.3.10 Støtte til frivillige sivile organisasjoner

FD har i budsjettproposisjonen for 2006-2007 foreslått en videreføring av økonomisk støtte til frivillige organisasjoner, herunder midler for å understøtte veteranrelaterte aktiviteter slik som kameratstøtte i regi av FNVLFF. Det vises i den forbindelse til St.prp. nr. 1 (2006-2007) tabell 5.3 *Tildeling til sivile organisasjoner*.

Erfaringer fra FNVLFF og FVA viser at tilbud relatert til veteranvirksomhet og kameratstøtte blir høyt verdsatt og oppfattes som viktig innen veteranmiljøet. Det anses videre som viktig at veteraniltak kan gjennomføres innenfor forutberegnlige rammer.

Arbeidsgruppen har diskutert betydningen av at veteranorganisasjoner mottar økonomisk støtte og muligheter for bruk av Forsvarets lokaler mv. til å drive sitt arbeid. Denne støtten oppleves som viktig innen veteranmiljøet.

Arbeidsgruppen er av den oppfatning at Forsvaret bør, i den grad det er mulig, ha en åpen holdning til forespørsler om praktisk støtte fra interesseorganisasjoner for å støtte opp under arbeid for veteraner og pårørende.

Det anbefales at det gis fortsatt støtte til veteranrelatert virksomhet.

5.3.11 Vurdere heving av grensen for maksimal erstatning

Arbeidsgruppen har diskutert hvorvidt man bør vurdere å heve det maksimale erstatningsbeløpet i forskrift om erstatning for psykiske belastningsskader m.v.

Medlemmer fra FNVLFF og FVA har tatt til ordet for en økning av erstatningsgrunnlaget fra seks til 15 ganger G. Dette vil etter deres oppfatning ha en positiv innvirkning på antallet søksmål som anlegges mot staten med krav om erstatning for psykiske belastningsskader.

Medlemmer fra FAD, FD og FST mener at den etablerte ordning er tilfredsstillende, sett hen til de forutsetninger den er gitt under. En heving av maksimal erstatning vil blant annet stille helt andre krav til dokumentasjon og årsakssammenheng. Videre må en slik endring samordnes med allerede eksisterende yrkesskadeforsikringsordninger i staten. En slik vurdering ligger utenfor arbeidsgruppens mandat, og det vises i den forbindelse til den eksterne arbeidsgruppens gjennomgang av veteranenes økonomiske rettigheter.

5.3.12 Nedtegnelser av hendelser – dokumentasjon

Forsvaret har etablerte rutiner for å nedtegne og registrere alle skarpe hendelser som norske avdelinger er involvert i ved tjeneste utenlands. Slike hendelser registreres i en elektronisk journal/stridsdagbok på stedet, som overføres til Fellesoperativt hovedkvarter (FOHK) i Norge. I operasjonsområder hvor Forsvaret har ansvaret for National Contingent Command (NCC) stab, har man tilsvarende rutiner med nedtegnelse av hendelser.

Hva gjelder norsk stabspersonell og observatører utenlands, er det Senior National Representative (SNR)/Senior National Observer (SNO) som har ansvar for nedtegne hendelse og rapportere til FOHK. Ved mindre hendelser blir dette rapportert i ukerapporter, og ved større hendelser skal det sendes rapport umiddelbart.

Fysiske skader som inntreffer blir rapport inn til trygdeetaten på egne skjema. Slike skademeldinger blir også registrert i databasen til Forsvarets Sanitet (SANDOK).

Forsvaret erkjenner at det er et behov for å se nærmere på rutinene med sikte på en forbedring. Dette gjelder spesielt tydeliggjøring av retningslinjer for føring av journal/krigsdagbok, oppbevaring etter endt kontingentperiode samt avklaring av hvem som skal ha ansvaret for dette. Dette gjelder også for rapportering av hendelser i områder hvor Forsvaret har SNR/SNO. Det er også behov for klargjøring av hva som skal føres i SANDOK.

Arbeidsgruppen vil understreke viktigheten av at hendelser blir nedtegnet. Erfaringer har blant annet vist at man i enkelte konkrete saker har hatt vanskeligheter med å få dokumentert hendelser, særlig når disse ligger langt tilbake i tid. I denne forbindelse vil arbeidsgruppen også påpeke viktigheten av denne type informasjon oppbevares på en sikker og lett tilgjengelig måte.

Arbeidsgruppen støtter Forsvarets arbeid med å sikre gode rutiner for dokumentering av hendelser og oppbevaring av slik informasjon.

5.3.13 Vurdere større synliggjøring av eget rapporteringsansvar

Gjennom arbeidsgruppens diskusjoner har det blitt opplyst at flere av gruppens medlemmer har erfart at ansatte i statstjenesten unnlater å oppgi relevant helseinformasjon i frykt av mulige konsekvenser for arbeidsforholdet.

Det anses som en nødvendig forutsetning for en god og forsvarlig oppfølging fra Forsvarets side, at den enkelte på et tidligst mulig tidspunkt oppgir relevante og riktige helseopplysninger til Forsvaret. Det synes således å være behov for å gi tydelig og klar informasjon om viktigheten av å gi riktige helseopplysninger, og at dette både er i arbeidstakers og arbeidsgivers interesse. Arbeidsgruppen er videre av den oppfatning at det fra arbeidsgivers side er nødvendig å ha åpenhet om og informere om hvilke konsekvenser det har å ikke oppfylle de medisinske krav helt eller delvis.

Arbeidsgruppen ser viktigheten av synliggjøringen av at den enkelte har et selvstendig ansvar for å opplyse om egen helse til arbeidsgiver. Dette gjelder kanskje spesielt for personell som tjenestegjør i internasjonale staber, hvor god dokumentering på mange måter forutsetter en god involvering av nasjonale avdelinger.

Egenrapportering av egen helse er riktignok et vanskelig tema, men det er viktig med åpenhet om dette. Riktig grunnlagsinformasjon har også en vesentlig betydning for et eventuelt krav om forsikrings- og/eller erstatningsoppgjør dersom psykiske plager inntreffer som følge av tjenesten. God dokumentasjon vil både kunne sikre den enkeltes krav, og bidra til å forkorte saksbehandlingstiden av kravet.

Arbeidsgruppen anser det som et viktig tiltak å gjøre det enklere for personell å ta kontakt med Forsvaret tidlig, uten frykt for konsekvenser for sitt arbeidsforhold.

Et tiltak om synliggjøring av viktigheten av egenrapportering kan også ses i sammenheng med andre tiltak. Siden det kan oppleves som vanskelig å rapportere om egen helse til Forsvarets helsepersonell, kan FVA ha et ansvar for å formidle henvendelser fra stadig tjenestegjørende personell til helsepersonell, som på sin side vil være riktig instans for å vurdere om vedkommende er i stand til å utføre tjenestepliktene sine til tross for helseplagene, eller om det bør anbefales tiltak for å ivareta sikre hensynet til den enkelte og deres omgivelser i jobb og privat sammenheng. Et slikt tiltak kan gjennomføres på ulike måter, blant annet ved koordinering opp mot NMP eller et eget ressurs og kompetansesenter.

Et slikt tiltak om synliggjøring av viktigheten av egenrapportering bør også ses i sammenheng med andre tiltak.

5.3.14 Anerkjennelse

Arbeidsgruppen har også diskutert andre anerkjennende tiltak slik som tilrettelegging for opparbeidelse av studiepoeng under internasjonal tjeneste, større bruk av offisiell medaljeutdeling og større synliggjøring av veterandagen.

Vi anbefaler at FD arbeider videre med anerkjennende tiltak overfor veteraner.

5.3.15 Etablering av mestrings- og rekreasjonstilbud

Arbeidsgruppen er kjent med at FST arbeider med mulighetene for etablering av et senter for mestrings- og rekreasjon for veteraner, deres familie og pårørende. Vi ser klare fordeler med etableringen av et slikt senter, og en aktiv bruk av dette i forbindelse med oppfølging av personell som har tjenestegjort utenlands.

Vi støtter det videre arbeidet med å vurdere etablering av et mestrings- og rekreasjonstilbud for veteraner.

5.4 Oppsummering

Arbeidsgruppen har diskutert et utvalg av tiltak som vi mener er egnet til å ytterligere bedre veteraners rettigheter. Flere av tiltakene er delvis overlappende, og bør ses i sammenheng. Vi anbefaler følgende tiltak:

- vurdere gjennomgang av etablerte ordninger for oppfølging av personell,
- oppfølging av Sosial- og Helsedirektoratets rapport,
- etablering av sentral arbeidsgruppe,
- vurdere justering av formålsbestemmelsen i forsvarspersonelloven,
- økt forskning,
- vurdere regelverkssamling for veteranbestemmelser,
- vurdere styrking av FVAs fagkompetanse,
- kompetanseheving sivilt helsevesen,
- vurdere gjeldende støtteordninger,
- støtte til frivillige sivile organisasjoner,
- vurdere større synliggjøring av eget rapporteringsansvar, og
- anerkjennelse.

6. Arbeidsgruppens hovedanbefalinger

6.1 Innledning

Arbeidsgruppen anser det som svært viktig at Forsvaret følger opp arbeidet med å ytterligere forbedre rettighetene til veteraner, og at Forsvaret synliggjør sitt ansvar overfor denne gruppen. Hvert av tiltakene som er anbefalt under punkt 5.4 vil hver for seg bidra til å styrke ivaretagelsen av den enkelte. Arbeidsgruppen erkjenner imidlertid at mange av tiltakene henger nært sammen og er til dels overlappende. Dette anser vi som naturlig i og med at personellforvaltning og oppfølging må vurderes som en helhet.

Forebyggende tiltak synes å være den viktigste faktoren for å hindre at fysiske og psykiske skader oppstår som følge av tjenestegjøring utenlands. Gode og robuste ordninger vil sikre personellens interesser og Forsvarets ønske om å ivareta personellet på en god måte i forbindelse med fremtidige militære engasjement utenlands.

Erfaringer viser at det også er behov for tilrettelegging av tjenester og oppfølging av personell etter avsluttet tilsettsforhold i Forsvaret. Dette gjelder særlig de som

pådrar seg fysiske eller psykiske skader som følge av tjenesten. Dette har arbeidsgruppen tatt høyde for i sine anbefalinger.

Arbeidsgruppen mener det er viktig at Forsvaret også i fremtiden har fokus på oppfølging av personell som tjenestegjør i internasjonale operasjoner.

6.2 Hovedanbefaling

For å forebygge skader er det en grunnleggende forutsetning at man har tilstrekkelig kunnskap om risikoaspekter ved internasjonal tjeneste, og hvordan kunnskap om egne utdannings- og forvaltningsregimer påvirker risikobildet. Tilstrekkelig kunnskap og riktig bruk av denne kunnskapen, vil bidra til å sikre god rekruttering, riktig utdanning og forvaltning, optimal løsning av det militære oppdrag og en sikker tilpasning til det sivile samfunn etter hjemkomst.

En helhetlig ivaretagelse av personell før, under og etter endt tjenestegjøring, samt en etablering av synlige systemer for å ivareta veteraner etter hjemkomst, er sentrale aspekter i Forsvarets ansvar som arbeidsgiver. Dette mener arbeidsgruppen er en viktig premiss for å sikre forutsigbarhet for personellet. Gode ordninger gir også et robust grunnlag for å rekruttere personell til fremtidig internasjonal innsats.

Arbeidsgruppen er videre av den oppfatning at dagens datagrunnlag for analyse og forskning på planlegging og gjennomføring av utenlandsmisjoner er begrenset. Vi mener at det er viktig å satse på en økt forskning på et bredere grunnlag for blant annet å sikre grunnlaget for gode analyser og derved også nødvendig kunnskap om Forsvarets virke. Forsvarets helseregister synes, sammen med Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumer, å være en sentral ressurs i dette arbeidet.

Medisinsk oppfølging av personell som har tjenestegjort utenlands, er i hovedsak en oppgave som tilligger det sivile helsevesen. Forsvaret besitter på sin side en unik spesialistkompetanse innen militær medisin, og arbeidsgruppen anser det som svært viktig at denne kompetansen benyttes aktivt i oppfølgingen av veteraner. Et godt samarbeid med det sivile helsevesen er også en viktig forutsetning for en vellykket oppfølging av Forsvarets personell.

Arbeidsgruppen vil avslutningsvis understreke viktigheten av at Forsvaret både prioriterer forebyggende og oppfølgende tiltak i det videre arbeid ovenfor veteraner. Vi er av den oppfatning at gjennomføring av kortsiktige tiltak for å følge opp skadd personell ikke utelukker en økt satsning på langsiktige tiltak for å forbedre eksisterende ordninger i Forsvaret.

En helhetlig tilrettelegging og oppfølging er en viktig forutsetning for å lykkes i ivaretagelsen av veteraner. Arbeidsgruppen mener at tiltakene som er anbefalt i punkt 5.4. over vil være sentrale i den videre oppfølging av arbeidet for å ytterligere styrke veteraners rettigheter overfor Forsvaret.

Personellet er og blir Forsvarets viktigste ressurs. Det er derfor svært viktig at arbeidsgiver har et kontinuerlig fokus på at utdanning, forvaltning og oppfølging av personellet svarer til den innsats personellet gjør for samfunnet og den risiko de utsetter seg for gjennom internasjonal tjeneste.

7. Økonomiske og administrative konsekvenser

De økonomiske konsekvensene av de foreslåtte tiltak er ikke utredet.

Oversikt over vedlegg:

- Vedlegg 1 – FSTs brev med spørsmål vedrørende sammenlignbare lands ordninger for veteraner.
- Vedlegg 2 – Forslag til modell 1 for oppfølging av fremtidige FN/NATO-veteraner i Sosial- og helsedirektoratets rapport av 29. august 2006 "Helsetjenester til FN/NATO-veteraner – utredning".
- Vedlegg 3 – Forslag til modell 2 for oppfølging av fremtidige FN/NATO-veteraner i Sosial- og helsedirektoratets rapport av 29. august 2006 "Helsetjenester til FN/NATO-veteraner – utredning".

Vedlegg 1

Action officer
LT COL HAGNES GEIR, ghagnes@mil.no
+47 23 09 68 70, 0510 6870
FST/ PØS/ Personellavdelingen/ Arbeidsgiverseksjon

Our date 2007-01-30
Our reference 2007/ /DEFNON

Previous date **Previous reference**

To
Canadian Defence Forces
The Netherlands Defence Forces

Copy to

Inquiry for information about conditions for veterans who has served in international operations

1 Background

The Norwegian Defence Staff are in a phase where we consider what support we give to our veterans that have served in international operations, such as ISAF, KFOR and UN-missions etc.

One of the relations we like to look into is to compare our support to veterans with some of the other NATO countries. We would appreciate your cooperation in this matter.

2 Discussion

The questionnaire we would like you to answer is (all questions are related to veterans);

- a) Do you have a formal definition of a veteran who has served in international operations?
(The Norwegian definition is; "A military person that has ended service in a military sharp operation which is limited in time and place and last for at least 3 months.")
- b) Does it exist any settlement outside the armed forces, such as;
  - a. Law or other system of arrangements
  - b. Insurances
  - c. Priorities/special arrangements within the healthcare
- c) Which arrangements do you have inside the armed forces, such as;
  - a. Rules and regulations
  - b. Organization
  - c. Recreation establishments for personnel within the armed forces/personnel that has left active service in the armed forces
  - d. Do the armed forces have a responsibility to follow up physical injuries for personnel that are in active duty/not in active duty?
  - e. Do the armed forces have any responsibility to follow up psychological delayed injuries (PTSD) for personnel that are in active duty/not in active duty?
  - f. Do you have any other arrangements to follow up veterans, such as social gatherings etc. If yes, is this a part of a regulation/law?

Mailing address
Postmottak
2617 Lillehammer

Visiting address
Akershus Festning
0015 OSLO

Telephone no / Fax no
/
Military phone no / Fax no

E-mail address
forsvaret@mil.no
Internet
www.mil.no

No of encl.
0

3 Conclusion

The Norwegian Defence Staff appreciate if you have the possibility to answer those questions. It will help us in our task to establish a good support and follow up of all our veterans.

By authority

WROLDSEN JOHAN

Vår saksbehandler
OL HAGNES GEIR, ghagnes@mil.no
+47 23 09 68 70, 0510 6870
FST/ PØS/ Personellavdelingen/ Arbeidsgiverseksjon

Vår dato
2006-11-27

Vår referanse
2006/ /FORSVARET

Tidligere dato   **Tidligere referanse**

Til

Kopi til

Spørsmål vedrørende sammenlignbare lands ordninger for veteraner

1 Bakgrunn

I Norge er det nedsatt en arbeidsgruppe som skal se på hvordan oppfølging vi gir personell som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner. Den nedsatte arbeidsgruppen er blant annet gitt i oppdrag å redegjøre for andre sammenlignbare lands ordninger for veteraner.

2 Drøfting

2.1 Sammenlignbare land

Arbeidsgruppen oppnådde enighet om at vi skulle innhente informasjon fra følgende land;

- Danmark
- Nederland
- Sverige
- Canada

Avgjørelsen er basert på størrelse og sammenlignbare kulturelle forhold.

2.2 Spørsmålsstilling

Spørsmålene som ønskes besvart er med hensyn til oppfølging av veteraner. Veteraner er definert som alt personell som har gjennomført tjeneste i internasjonale operasjoner/vært deployert til et operasjonsområde i mer enn 3 måneder;

1. Hvordan definerer dere veteran i denne sammenheng? Den norske definisjonen er til informasjon ” Militært personell som har avsluttet en tids- og stedsavgrenset skarp operasjon utenlands”
2. Hvilke ordninger finnes utenfor Forsvaret for oppfølging av veteraner;
  - a. Lov- og avtaleverk
  - b. Forsikringsordninger
  - c. Prioriteringer/særordninger innen helsevesen
3. Hvilke ordninger finnes internt i Forsvaret innenfor;
  - a. Regelverk
  - b. Organisasjon

- c. Etablissementer - rekreasjon (personell i tjeneste i Forsvaret vs dimittert personell)
- d. Oppfølging av fysiske skader (personell i tjeneste i Forsvaret vs dimittert personell)
- e. Oppfølging av psykiske sen skader (personell i tjeneste i Forsvaret vs dimittert personell)
- f. Annen oppfølging (Sosiale arrangementer, "kamerat samlinger" osv)

3 Konklusjon

Den norske Forsvarstaben er svært takknemlig dersom dere kan avse tid til å besvare de ovennevnte spørsmål.

Hvis mulig imøtesees svar innen 28 februar 2007.

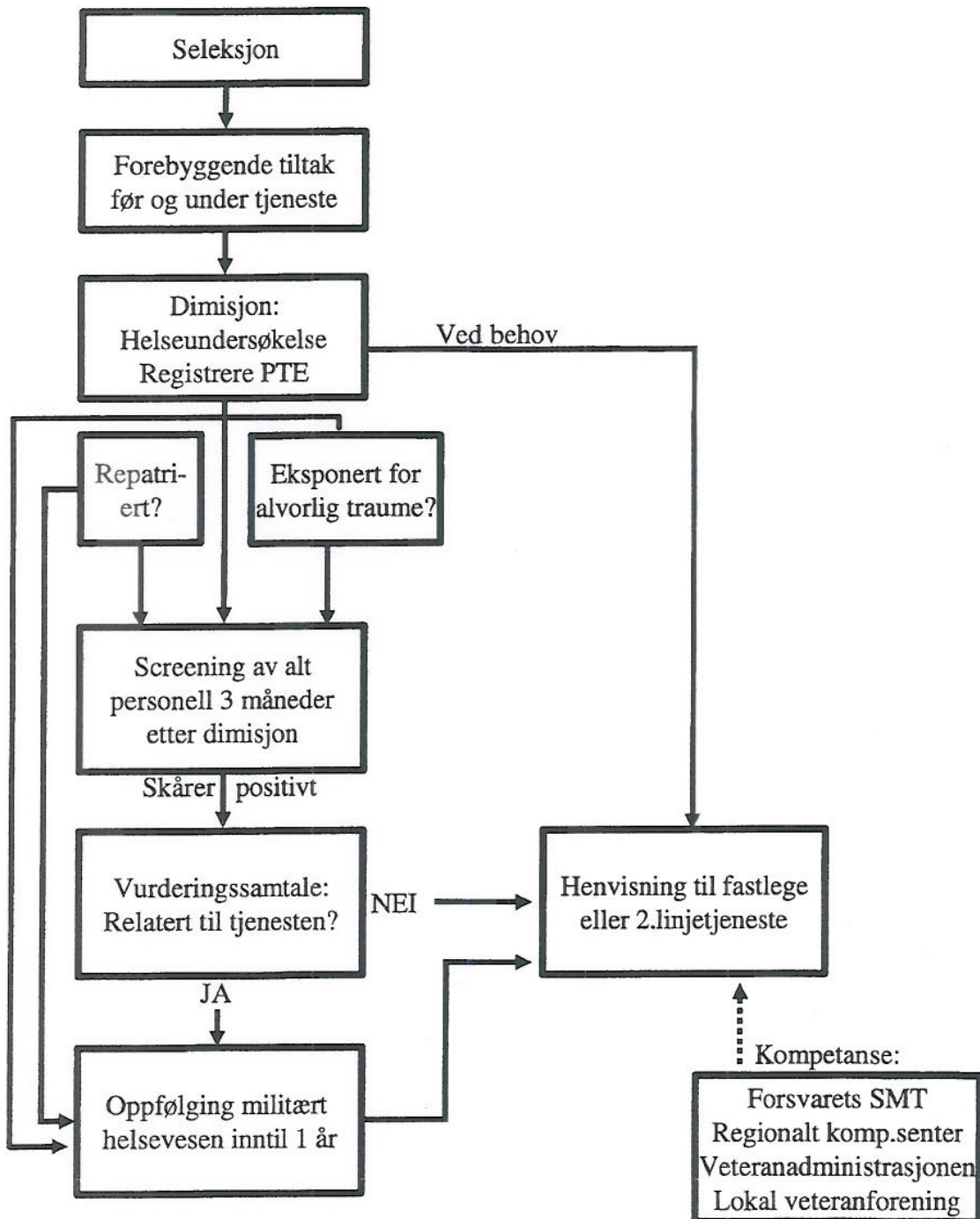
Med vennlig hilsen,

HAGNES GEIR
Oberstløytnant
SENIOR STABSOFFISER

4.1 Oppfølgingsmodell for fremtidige kontingenter (Modell I)

Figur 1. Forslag til modell for oppfølging av fremtidige FN/NATO-veteraner
FORSVARET **SIVILT HELSEVESEN**

Figur 2. Forslag til modell for oppfølging av tidligere FN/NATO-veteraner
FORSVARET **SIVILT HELSEVESEN**

